

Nevienlīdzība, rūpju par cilvēkiem un solidaritātes trūkums, bet to var mainīt! Pierādījumos balstīts sapnis par vienlīdzīgāku Latviju.

Fakti

Pieaugot iedzīvotāju kopējiem ienākumiem, cilvēki ar zemākajiem ienākumiem situācijas uzlabošanas neizjūt, jo tiesību aktos noteiktie ienākumu apmēri, kas tiem dod iespējas pretendēt uz noteiktu atbalstu, paliek nemainīgi zemi. Pēc CSP 2016. gadā veiktā apsekojuma datiem no visām mājsaimniecībām, kurās ir 2 pieaugušie un 3 un vairāk apgādībā esoši bērni, katra ceturtā mājsaimniecība ir pakļauta nabadzības riskam. No viena vecāka mājsaimniecībām nabadzības riskam ir pakļauta aptuveni viena trešdaļa mājsaimniecību. Visaugstākais nabadzības risks ir senioriem vecumā virs 65 gadiem – nabadzības riskam pakļauti 38,1%, ja seniors dzīvo viens, tad nabadzības risks pieaug, tā nabadzības riskam tiek pakļauti 74% mājsaimniecību. Romi ir uzskatāmi par nabadzības riskam pakļautu iedzīvotāju grupu. 40,5% romu mājsaimniecību nav neviena legāli strādājoša ģimenes loceklis, un lielākoties ģimene tiek uzturēta no dažādiem sociālajiem pabalstiem un cita veida finanšu palīdzības (LF, 2015).

Pētījums

Neortodoksālā starpdisciplinārā pētījumā ienākumu un sociālā nevienlīdzība Latvijā aplūkota no ekonomikas, finanšu, sociālās, izglītības, veselības politikas viedokļiem. Akcentētas problēmas, vissmagāk skartās iedzīvotāju grupas un piedāvāti konkrēti ieteikumi augšminēto politiku pilnveidei gan politikas plānošanas, gan tiesiskā regulējuma izmaiņu formās.

Darbas grupas veiktais pētījums veikts 2017. gada laikā.

Darba grupas sastāvs/autori:

- **Aleksejs Dimitrovs**, Eiropas Parlamenta padomnieks juridiskajos, cilvēktiesību, justīcijas un iekšlietu jautājumos
- **Anna Pļuta**, Baltijas Starptautiskais Ekonomikas Politikas Studiju Centrs (BICEPS) Pētnieciskās grupas locekle
- **Anna Zasova**, Baltijas Starptautiskais Ekonomikas Politikas Studiju Centrs (BICEPS) Pētnieciskās grupas locekle
- **Biruta Kleina**, Eksperte Veselības politikas jomā, bijusī Veselības ministrijas Veselības aprūpes departamenta direktora vietniece
- **Jānis Bērziņš**, Ekonomists, Latvijas Nacionālās Aizsardzības akadēmijas Drošības un stratēģiskās pētniecības centra direktors
- **Liesma Ose**, Transporta un sakaru institūta mācību prorektore, izglītības un sociālās politikas pētniece.

KUR ESAM?

Latvijā jau vairāk nekā 10 gadus saglabājas relatīvi augsts nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvars un izteikta ienākumu nevienlīdzība. Salīdzinot ar citām ES dalībvalstīm, Latvijā ilgstoši pastāv zems ienākumu pārdales līmenis, ko nosaka spēkā esošā nodokļu/pabalstu sistēma un ilgstoši augsta ienākumu nevienlīdzība.¹ Ņemot vērā Latvijas nodokļu/pabalstu sistēmas zemo pārdales pakāpi, varētu sagaidīt, ka to sociālpolitiski līdzsvaro spēcīgi darba stimuli. Tomēr saskaņā ar EUROMOD simulācijas rezultātiem attiecībā uz ES-28 (BICEPS, 2016), nodokļu/pabalstu sistēmas radītie darba stimuli Latvijā ir relatīvi vāji salīdzinājumā ar citām valstīm. Tas nozīmē, ka Latvijas nodokļu atvieglojumu sistēmai raksturīga salīdzinoši zema efektivitāte un taisnīgums.² Analizējot ar nevienlīdzības izplatību saistītus procesus, ir vērojama tendence: tie cilvēki, kuri jau ir pietiekami konkurētspējīgi, īpaši attiecībā uz izglītības līmeni, uzkrāj vairāk (izglītības) resursu: to dēvē gan par “Mateja efektu” (Merton 1968), gan par uzkrājošajām (kumulatīvajām) priekšrocībām (DiPrete & Eirich 2006, Elman Rand & O’ 2004). Šī diferencējošā, nošķirošā “izglītības uzkrāšanas” tendence noved pie pieaugošas nevienlīdzības, gan izglītībā, gan darba tirgū, turklāt visā dzīves laikā.

2015. gadā 8,4% Latvijas iedzīvotāju ziņoja par neapmierinātām veselības aprūpes vajadzībām, un tas bija ceturtais augstākais rādītājs starp visām Eiropas Savienības valstīm. Par neapmierinātām medicīniskās aprūpes vajadzībām galvenokārt ziņo personas ar zemiem ienākumiem: katrs sestais mājsaimniecībā ar zemiem ienākumiem dzīvojošais Latvijas iedzīvotājs (17,1%) ziņoja, ka finansiālu vai citu iemeslu dēļ ir atteicies no vizītes pie ārsta vai ārstēšanas, un šis īpatsvars ir trīs reizes lielāks nekā vidēji Eiropas Savienībā (5,5%). Nevienlīdzība veselības aprūpē rada veselības stāvokļa variācijas iedzīvotājiem individuālā un reģionālā līmenī, veselības statusa atšķirības starp indivīdiem un sabiedrības grupām. Nevienlīdzībai veselības jomā var būt dažādi cēloņi, piemēram, sociālā nevienlīdzība veselības jomā ir saistīta ar atšķirīgiem dzīves apstākļiem, kā arī tādiem faktoriem kā ienākumi, bezdarba līmenis un izglītības līmenis. Būtiski faktori, kas ietekmē veselības nevienlīdzību, ir vecums, invaliditāte, bezdarbs, veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība un kvalitāte, izglītības līmenis, dzīves un darba apstākļi (ienākumi, pirkspēja u. c.). Nesenā Eiropas Komisijas ziņojumā Latvijai pārņemta nevienlīdzības eskalācija, 2017. gadā ieviešot Veselības aprūpes finansēšanas likumu. Kaut gan nodoms ir motivēt cilvēkus maksāt nodokļus, daļa iedzīvotāju riskē zaudēt savu pašreizējo piekļuvi veselības aprūpei. Tas, visticamāk, novedīs pie tā, ka attiecīgo iedzīvotāju veselības stāvoklis pasliktināsies vēl vairāk, aizkavēsies ārstēšana un palielināsies neatliekamās palīdzības dienestu izmantošana.

Pārāk augsta nevienlīdzība ir ekonomiska un sociāla problēma, kas ilgtermiņā pasliktina valsts ekonomisko stāvokli. Laimes subjektīvā novērtējuma mērījumi³ liecina, ka cilvēki jūtas laimīgāki, dzīvojot vienlīdzīgākā sabiedrībā.

Nevienlīdzības Latvijā ir par daudz, un tā traucē valsts ilgtspējīgai attīstībai, traucē īstenot NAP 2014-2020 politikas plānošanas ietvara idejas par sociālās, ekonomiskās un vides attīstības saskaņošanu.

¹ Latvijā nopelnīto ienākumu nevienlīdzība ir viena no augstākajām ES – tikai Īrija, Grieķija un Portugāle atrodas virs Latvijas. Tajā pašā laikā Latvijai ir viens no ES zemākajiem ienākumu pārdales līmeņiem, ko nodrošina nodokļu/pabalstu sistēmas. To mēra, izmantojot atšķirību starp Džini koeficientu attiecībā uz nopelnītajiem ienākumiem un Džini koeficientu attiecībā uz rīcībā esošajiem ienākumiem (**Rīcībā esošie (neto) ienākumi** – *naudas ienākumi no algota darba; naudas izteiksmē pārrēķinātais darba ņēmēja natūrā gūtais ienākums, izmantojot firmas vai dienesta auto privātām vajadzībām; ienākumi vai zaudējumi, kas gūti no pašnodarbinātības; saņemtās pensijas un pabalsti; regulāra naudas palīdzība no citām mājsaimniecībām; peļņa no noguldījumu procentiem, dividendēm, akcijām; ienākumi, ko saņēmuši bērni līdz 16 gadiem; ienākumi no īpašuma izīrēšanas; saņemtā summa no Valsts ieņēmumu dienesta (VID) sakarā ar ienākuma nodokļa pārmaksu (par saimnieciskās darbības veikšanu, attaisnotajiem izdevumiem – izglītību, ārstniecību u.tml.). Tā rezultātā Latvijā pastāvošā ienākumu nevienlīdzība ir viena no augstākajām ES (BICEPS, 2017).*

² Skat. Pluta, A., Zasova, A. Latvia Stumbling Towards Progressive Income Taxation:

Episode II: http://www.biceps.org/assets/docs/neregulara-rakstura/Occasional_paper_10.pdf, 14. lpp.

³ Skat., piemēram, jaunāko Pasaules laimes ziņojumu: <http://worldhappiness.report/ed/2017/>

Ieteicamie risinājumi

Uzskatām, ka, lai sekmētu Latvijas sabiedrības ilgtspējīgu attīstību, nepieciešams vidējā termiņā mazināt sociālo nevienlīdzību un tās sekas (strādājošo un pabalstu saņēmēju nabadzību, sociālo izslēgtību, veselības problēmas, izglītības trūkumu). To iespējams panākt ar koordinētu sabiedriskās politikas instrumentu transformāciju un jaunu instrumentu piedāvājumu, kā arī to īstenošanu nodarbinātības, sociālo pabalstu, sociālo pakalpojumu, izglītības, veselības jomās.

Zemāk aplūkosim dažādās nozarēs īstenojamus rīcībpolitikas pasākumus un taktikas vienlīdzīgākas sabiedrības attīstības virzienā. Tās ir **efektīvas pārdales mehānismu korekcijas** nodokļu un pabalstu jomā, **institūciju (valsts un pašvaldību iestādes un aģentūras sabiedrisko politiku plānošanas un īstenošanas jomās, īpaši nodarbinātības, sociālo pakalpojumu, izglītības, veselības aprūpes jomās) kvalitāte un ieguldījumi cilvēkkapitālā**. Risinājumu modelēšanas gaitā esam konstatējuši, ka produktīvi pēdējās nevienlīdzības mazināšanas iespēju grupas aplūkot savstarpējā saiknē: institūciju kvalitāte ir tieši saistīta ar tajās strādājošo personu kompetencēm, tostarp kompetenci plānot un īstenot sabiedriskus ieguldījumus tajās sabiedrības mērķa grupās, kuras atrodas sociālās izslēgtības apstākļos – proti, jau cieš no nevienlīdzības sekām.

Pārdales mehānismu korekcijas

Ienākumu nevienlīdzību var ietekmēt ar nodokļu politiku. Regresīva nodokļu sistēma var nevienlīdzību palielināt, bet progresīva nodokļu sistēma to var samazināt. Bet nodokļu politika vien nav instruments, kas ilgstoši un ilgtspējīgi varētu mazināt nevienlīdzības plaisu.

Latvijā pašreiz īstenojam nodokļu un minimālo iztikas līdzekļu (MIL) reformām ir daži kopīgi mērķi: ar abām reformām iecerēts palielināt ienākumu pārdales pakāpi, ko nodrošina Latvijas nodokļu/pabalstu sistēma. MIL reformā to paredzēts darīt, palielinot trūcīgāko iedzīvotāju ienākumus. Nodokļu reformā to paredzēts panākt, palielinot IIN atvieglojumus zemu algu saņēmējiem un ieviešot progresīvu IIN likmi. Saskaņā ar mūsu analīzes rezultātiem, abas reformas palīdzēs panākt nelielu samazinājumu ienākumu nevienlīdzībā. Tai pašā laikā neviena no reformām nepiedāvā efektīvus risinājumus zemu algu saņēmēju vāju nodarbinātības stimulu un augstā nodokļu sloga problēmai.

Politikas ieteikumi:

- Ienākumu testētie pabalsti. Lai uzlabotu stimulus strādāt trūcīgiem iedzīvotājiem, ir nepieciešams reformēt ienākumu testētos pabalstus (GMI un mājokļa pabalstu) tā, lai izvairītos no 100% efektīvās nodokļu likmes, ar kuru pašlaik tiek aplikti trūcīgāko iedzīvotāju ienākumi. Šāda situācija veidojas tādēļ, ka, pieaugot ienākumu testēto pabalstu saņēmēju ienākumam, piemēram, par vienu eiro, pabalsta apmērs tiek samazināts par vienu eiro. Tas rada vājus stimulus pelnīt vairāk un rada nabadzības slazda riskus. *Politikas ieteikums ir reformēt nosacījumus, uz kuru pamata tiek noteikts pabalstu apmērs – ir piedāvāts nesamazināt pabalstus par to pašu lielumu, par kuru pieaug pabalsta saņēmēju ienākumi, bet samazināt tos pakāpeniski.*
- Iedzīvotāju ienākuma nodokļa likme. Ņemot vērā ierobežotus budžeta resursus, ir nepieciešams nodokļu sloga samazinājums, kas būtu vairāk mērķēts tieši uz zemo algu saņēmējiem. Saskaņā ar mūsu aplēsēm, gadījumā, ja zemākā IIN likme tiktu samazināta līdz 15%, nevis 20%, nodokļu plaisa zemu algu saņēmējiem 2020. gadā samazinātos par 3 procentpunktiem, kas ļautu Latvijai vairāk tuvuoties vidējam nodokļu plaisas rādītājam OECD valstīs. Nesaņemtus budžeta ieņēmumus iespējams vismaz daļēji kompensēt, pazeminot ienākumu sliekšni augstākai IIN likmei.
- Ar IIN neapliekamais ienākums. Saskaņā ar mūsu aplēsēm, neapliekamā minimuma reformēšana līdz 2020. gadam ir efektīvs veids, kā samazināt nodokļu slogu zemo algu saņēmējiem. Līdz ar to

mūsu priekšlikums ir turpināt paaugstināt maksimālo gada neapliekamo minimumu arī pēc 2020. gada.

Institūciju kvalitāte un ieguldījumi cilvēkos I: strukturālie jautājumi

Sarežģītāka ekonomikas struktūra

Sarežģītāku ekonomikas nozaru attīstīšana ir vienīgais veids, kā stabili un ilgtspējīgi samazināt nevienlīdzību Latvijā visās tās dažādajās formās un izpausmēs. Tas jādara, palielinot gan valsts, gan privātā sektora līdzdalību valsts attīstībā.

Pirmais solis būtu izstrādāt un ieviest šādi mērķētu valsts attīstības stratēģiju.

Nākamais solis ir stimulēt inovācijas. Sarežģītas ekonomikas radīšana un uzturēšana nav vien kādas ekonomikas nozares, ražošanas tehnoloģiju vai kāda konkrēta produkta ražošanai nepieciešamo kompetenču rezultāts. To var panākt, radot sabiedrībā pastāvīgu atbalstošu vidi un arvien pieaugošu personu loku, kas demonstrē spēju radīt jaunas produktīvas kombinācijas, procesus un produktus, vadot inovāciju procesus.

Trešais solis ir koncentrēt visus valsts kontrolētos resursus, tostarp Eiropas fondus konverģencei un strukturālajai attīstībai, lai attīstītu nozares ar augstu ekonomisko sarežģītību.

Ceturtkārt, valstij ir jāizveido aizdevumu programmas kopā ar komercbankām, lai garantētu, ka jaunie uzņēmumi un uzņēmumi ļoti sarežģītās nozarēs saņem pietiekamu finansējumu ar zemām procentu likmēm.

Piektkārt, ir jāveic visas nepieciešamās reformas, lai piesaistītu ārvalstu investorus, kuri vēlas izveidot Latvijā ražošanas rūpnīcas un pētniecības telpas. Fiskālās politikas pasākumi un citi stimuli, kas darbojas banku un tranzīta jomā, bieži vien nav vislabākie augstas sarežģītības nozaru attīstības atbalstam.

Sestkārt, sadarbībā ar privāto sektoru ir jāsāk pārkvalifikācijas programmas uzņēmējiem, darbiniekiem un ierēdņiem.

Septītkārt, ir nepieciešamas programmas sociālās nevienlīdzības mazināšanai (elastdrošības risinājumi, personu pārkvalifikācijas atbalsti un subsīdijas, citi), kamēr notiek minētais attīstības process.

Institūciju kvalitāte un ieguldījumi cilvēkos I: ikvienam pieejami pakalpojumi

Ilgtspējīgai nevienlīdzības mazināšanai un tās prevencei nepieciešams veidot Latvijas iedzīvotāju daudzveidību atbalstošu un nediskriminējošu, lietotāju sociālajām, veselības aprūpes, izglītības vajadzībām atbilstošu pakalpojumu piedāvājumu.

Vidēja termiņa prioritātes ietver sociālo pakalpojumu pielāgošanu klientu sociālajām vajadzībām, paredzot pakalpojumu – sociālo vajadzību atbilstības elastīgas izmaiņas jau normatīvajā regulējumā. Šāda sociālo pakalpojumu, ieskaitot sociālo rehabilitāciju atkarību un vardarbības skartajiem, ilgstošu aprūpi personām ar ierobežotu sociālo funkcionalitāti, personas resursiem atbilstošus aktīvos nodarbinātības pasākumus u. tml. nozīmē konsekventu finansējuma sekošanu personas vajadzībām un pakalpojuma pārtraukšanu, kad persona spējīga pati risināt savas problēmas un pilnvērtīgi dzīvot sabiedrībā gan kā darbinieks, gan mājsaimniecības loceklis.

No pakalpojuma sniegšanas prakses viedokļa tas nozīmē arī klienta kultūras piederībai sensitīvu pieeju, kas gan romu klientu, gan homoseksuālu personu un transpersonu gadījumā nebūt nav sasniegta. Ar šo ieteikumu saistāms jau 2016. gada nogalē Valsts prezidenta sabiedrības saliedētības politikas ekspertu

grupas ziņojumā uzsvērtais par dažādības vadības ieviešanu valsts pārvaldē. ⁴ No sociālās nevienlīdzības mazināšanas viedokļa, lai klientiem palīdzētu pārvarēt viņu sociālo statusu ⁵ noteiktos iespēju ierobežojumus, būtiski ievieš integrētu pieeju klientu dažādībai sociālo pakalpojumu sniedzēju izglītībā un profesionālajā pilnveidē, kā arī pašu sociālo institūciju, galvenokārt pašvaldību sociālo dienestu, bet arī NVO sociālo pakalpojumu sniedzēju darba ikdienā.

Izglītība kā jaudīgs “sociālās mobilitātes lifts”

Ja ģimeņu ar bērniem ienākumu nevienlīdzību potenciāli var mazināt valsts un pašvaldību subsidēti pirmsskolas un interešu izglītības pakalpojumi, piemēram, subsidētas un pieejamas, daudzveidīgas ārpusklases nodarbības un ikvienai ģimenei pieejamas vietas bērnudārzos, tad sociālo nevienlīdzību pieaugušo izglītības (PI) jomā iespējams mazināt, paplašinot un dažādojot izglītības pakalpojumus, tos saturiski tuvinot vietējā darba tirgū pieprasītu kompetenču apguvei – visos Latvijas plānošanas reģionos.

PI pārvaldībā iznākuma rādītājus plānojot turpmāk, par lietderīgu atskaites punktu un izmērāmu mērķi PI plānošanā izmantojama un pielāgojama Zviedrijas 1999. gada pieeja “vienu pakāpienu augstāk” – par mērķi pieaugušo izglītības rīcības plānā izvirzot katru gadu noteiktu % personu ar pamata izglītību nodrošināt ar vidējās izglītības ieguves iespējām.

Visām mērķa grupām, bet īpaši maznodrošinātiem iedzīvotājiem laukos, sievietēm ar zemu pamatizglītību un pamatprasmēm virs 40 gadiem un romu tautības personām, nepieciešams nodrošināt elastīgu izglītības pasākumu grafiku, to apvienojot ar iespēju paralēli strādāt vismaz pagaidu darbu, bērnu pieskatīšanu un transporta izdevumu atlīdzināšanu. Piemērs: 1. programma – kompleksa pamatprasmju apguve, ieskaitot valsts valodas apguvi; 2. programma, kas seko pēctecīgi – konkrētu profesijas izpildei vajadzīgo kompetenču apguve, praktizējoties pie darba devēja.

Nodarbinātības pasākumi, kas vērsti uz darba tirgū nepieciešamu kompetenču attīstību, īstermiņā ir sekmīgāki nodarbinātības atjaunošanai, salīdzinot ar tiem pasākumiem, kas paredz vispārēju prasmju un kompetenču pilnveidi bez tiešas saskares ar darba tirgu. ⁶ Piemērs – apmācības pie darba devēja NEET jauniešiem pakalpojumu un pārdošanas sektoros.

Neformālās izglītības pasākumu jomā potenciāli efektīvi ir tikai valsts valodas un angļu valodas apguves pasākumi un datoprasmju apguve/pilnveide. Vispārēju prasmju apguve – svešvalodu un datoru zināšanas – ir svarīgas visām mērķa grupām, turklāt maznodrošinātajiem un sievietēm laukos nepieciešams pilnveidot arī saskarsmes un citas sociālās prasmes. ⁷

Profesionālās kvalifikācijas pilnveides iespējas nodarbinātajiem, ko valsts uzsāka 2017. gada rudenī, turpināmas, paredzot speciālas iespējas atsevišķām mērķa grupām – pirmspensijas vecuma nodarbinātajiem, cilvēkiem ar zemu kvalifikāciju; pārkvalifikācijas iespējas bezdarbniekiem un darba meklētājiem.

⁴ Skat. Valsts prezidenta izveidotās Sabiedrības saliedētības politikas ekspertu darba grupas ziņojumu, kas pieejams

https://www.president.lv/storage/items/PDF/201611_Sabiedr%C4%ABbas_salied%C4%93t%C4%ABbas_zi%C5%86ojums.pdf, īpaši 16. lpp.

⁵ Skat. sociālās nevienlīdzības definīciju 3. lpp.

⁶ Vairāk skat. Finanšu ministrijas (2016. gada 23. decembrī) Izvērtējuma ziņojumā Nodarbinātības valsts aģentūras reģistrēto bezdarbnieku profilēšanas metodes ietekmes uz bezdarbnieku darbā iekārtošanos izvērtējums, izpildītājs SIA “Ernst&Young Baltic”, pieejams: http://m.esfondi.lv/upload/Petijumi_un_izvertejumi/izvertejuma-zinojums.pdf

⁷ Turpat, 45. lpp.

Svarīgākie ieguldījumi nepieciešami, lai, iepriekš motivējot, nodrošinātu izglītības turpināšanas iespējas noteiktām mērķa grupām (iedzīvotājiem ar zemu sasniegtās formālās izglītības līmeni, zemām pamatprasmēm) un lai nodrošinātu *otrās iespējas izglītību*.

PI kvalitatīvai nodrošināšanai nepieciešams uzlabot personāla kvalitāti, definējot kritērijus, ieviešot efektīvu sistēmu, vienkāršojot pieaugušo izglītotāju mobilitāti. Līdztekus jākontrolē un jāuzlabo PI pakalpojuma sniedzēju kvalitāte – svarīgi noteikt kritērijus pieaugušo izglītotāju kvalitātei un pakalpojuma sniegšanas kvalitātei – mācību telpu un bērnu aprūpes iespēju pieejamība, neklātienas un tālmācības iespēju nodrošināšana, informācija, karjeras konsultāciju pieejamība, elastīga mācīšanas organizācija.

Sabiedrības veselība un veselības aprūpe

Lai mazinātu nevienlīdzību veselības aprūpē, jānodrošina kvalitatīvu veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība iedzīvotājiem.

Vidēja termiņa prioritātes ietver: 1) veselības veicināšanas un profilakses pasākumu pilnveidi; 2) veselības aprūpes pakalpojumu izvietojuma un darbības modeļa pārskatīšanu, lai nodrošinātu pieejamību atbilstošiem veselības aprūpes pakalpojumiem visiem iedzīvotājiem; 3) atbilstošas kvalifikācijas ārstniecības personāla pieejamības nodrošināšanu.

Risinājumi, lai mazinātu nevienlīdzību veselības aprūpē, ir sekojoši:

- veselības aprūpes finansēšanas likuma ietekmes uz nevienlīdzību izvērtēšana un pārskatīšana;
- pacienta līdzmaksājuma daļas samazināšana;
- uzlabota, pēctecīga pieejamība valsts apmaksātiem rehabilitācijas pakalpojumiem;
- pārskatīti Zāļu kompensācijas sistēmas līdzmaksājumu apjomi dažādām diagnozēm;
- uzlabota pieejamība ambulatorajiem pakalpojumiem psihiatrijas pacientiem ārpus Rīgas;
- tiek turpināta onkoloģijas pacientu veselības aprūpes pakalpojumu attīstīšana: organizētā vēža skrīninga, agrīnas diagnostikas, ārstēšanas, medicīniskās rehabilitācijas un paliatīvās aprūpes pakalpojumu pieejamība un kvalitāte;
- uzlabota pieejamība primārajā pamata veselības aprūpes līmenī (ģimenes ārstu darba laiki, darba organizācija u. c.);
- hronisko pacientu aprūpes pēctecīga un atbilstoša nodrošināšana (veselības un labklājības jomu sadarbība kvalitatīva, pēctecīga pakalpojuma nodrošināšanā);
- nodrošināts ārstniecības personu skaits nepieciešamajā kvalifikācijā reģionos;
- nodrošināta motivējoša atalgojuma sistēma ārstniecības personām.

Ieteikumi nevienlīdzības mazināšanai Latvijā: izmaiņas politikas plānošanas dokumentos un normatīvajā regulējumā

1. Strādājot pie Nacionālā attīstības plāna laika posmam pēc 2020. gada, noteikt, ka nevienlīdzības mazināšanai jābūt attīstības prioritātei Latvijā.
2. Papildināt Ministru kabineta 2009. gada 15. decembra instrukciju Nr. 19 "Tiesību akta projekta sākotnējās ietekmes izvērtēšanas kārtība", nosakot, ka, izvērtējot projekta sākotnējo ietekmi, vērtē projekta ietekmi uz nevienlīdzības mazināšanu.
3. Pieņemt Diskriminācijas novēršanas likumu, kurā tiktu apkopots diskriminācijas novēršanas regulējums privātajā un publiskajā jomā, kas aptver diskrimināciju uz dažādiem pamatiem (patlaban šīs normas atrodamas vairākos nozares likumos).

Nodokļu un pabalstu regulējuma jomā:

1. Likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 15. pantā samazināt zemāko IIN likmi līdz 15 procentiem, vienlaicīgi samazinot⁸ ienākumu sliekšni augstākai IIN likmei.
2. Grozīt Ministru kabineta 2017. gada 14. novembra noteikumus Nr. 676 "Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atviegrojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai" šādā veidā:
 - turpināt paaugstināt maksimālo gada neapliekamo minimumu arī pēc 2020. gada;
 - paaugstināt gada apliekamā ienākuma apmēru, līdz kuram piemēro maksimālo gada neapliekamo minimumu, līdz 67 procentiem no vidējā strādnieka algas.
3. Grozīt Ministru kabineta 2009. gada 17. jūnija noteikumus Nr. 550 "Kārtība, kādā aprēķināms, piešķirams, izmaksājams pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai un slēdzama vienošanās par līdzdarbību", nosakot, ka pabalsts netiek samazināts par to pašu lielumu, par kuru pieaug pabalsta saņēmēja ienākumi.

Ekonomiskās politikas jomā:

1. Strādājot pie Nacionālā attīstības plāna laika posmam pēc 2020. gada, paredzēt inovāciju virzītu ekonomiku kā vienu no prioritātēm, attiecīgi plānojot rīcību uzņēmējdarbības un pētniecības veicināšanai un koncentrējot resursus ekonomikas sarežģītības līmeņa paaugstināšanai.
2. Grozīt Jaunuzņēmumu darbības atbalsta likumu, ieviešot jaunus jaunuzņēmumu darbības atbalsta veidus, kas nav pretrunā ar Eiropas Savienības normatīvajiem aktiem.
3. Pārskatīt uz Attīstības finanšu institūcijas likuma pamata izdotos normatīvos aktus, lai atvieglotu finansējuma pieejamību ekonomikas sarežģītības līmeņa paaugstināšanai.

Izglītības politikas jomā:

⁸ Skaidrojums: ienākumu sliekšnis augstākai IIN likmei ir jāsamazina, lai augstāka likme tiktu piemērota lielākam nodokļu maksātāju skaitam un lai tas vismaz daļēji kompensētu izdevumus, kas saistīti ar zemākās IIN likmes samazināšanu.

1. Strādājot pie Eiropas Savienības struktūrfondu un Kohēzijas fonda vadības sistēmas laika posmam pēc 2020. gada, samazināt birokrātisko slogu projektu īstenotājiem un dalībniekiem, vienlaikus ieviešot efektīvu sistēmu projektu izvērtēšanai ex post.
2. Strādājot pie Eiropas Savienības struktūrfondu un Kohēzijas fonda vadības sistēmas laika posmam pēc 2020. gada, elastīgi definēt specifiskā atbalsta mērķa grupas, ievērojot potenciālos nevienlīdzības riskus.

Veselības aprūpes jomā:

1. Izvērtēt Veselības aprūpes finansēšanas likuma ietekmi uz nevienlīdzību dažādu sociālo grupu vidū un pārskatīt to, nodrošinot efektīvu aizsardzību pret diskrimināciju.
2. Izstrādājot Ministru kabineta noteikumus uz Veselības aprūpes finansēšanas likuma deleģējuma pamata, paplašināt valsts apmaksāto veselības aprūpes pakalpojumu klāstu un samazināt pacientu līdzmaksājumus.
3. Īstenojot Veselības aprūpes finansēšanas likumu un nodrošinot ilgtspējīgu veselības aprūpes finansēšanu:
 - uzlabot pieejamību valsts apmaksātajiem rehabilitācijas pakalpojumiem;
 - uzlabot pieejamību ambulatorajiem pakalpojumiem psihiatrijas pacientiem ārpus Rīgas;
 - uzlabot pieejamību veselības aprūpes pakalpojumiem onkoloģijas, sirds un asinsvadu saslimšanu pacientiem;
 - uzlabot pieejamību ģimenes ārsta sniegtajiem veselības aprūpes pakalpojumiem, stiprinot primāro veselības aprūpi kā pamata veselības aprūpes līmeni, īpaši sociālās atstumtības un nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju grupām;
 - nodrošināt pēctecīgu un atbilstošu hronisko pacientu aprūpi;
 - nodrošināt pietiekamu ārstniecības personu skaitu nepieciešamajā kvalifikācijā reģionos.
4. Izdarīt grozījumus Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumā un Ministru kabineta 2010. gada 29. jūnija noteikumos Nr. 595 „Noteikumi par zemāko mēnešalgu un speciālo piemaksu ārstniecības personām”, nodrošinot motivējošu atalgojuma sistēmu ārstniecības personām.
5. Izdarīt grozījumus Ministru kabineta 2006. gada 31. oktobra noteikumos Nr. 899 “Ambulatorajai ārstēšanai paredzēto zāļu un medicīnisko ierīču iegādes izdevumu kompensācijas kārtība”, paplašinot medikamentu klāstu un samazinot pacienta līdzmaksājuma apjomu dažādām diagnozēm.

Sapnis pārvēršas realitātē II: vienlīdzīgāka Latvija 2025⁹

Latvija ir droša un iekļaujoša sabiedrība. Tā ir ārvalstniekam pievilcīga valsts ar atvērtu ekonomiku un izglītību. Sabiedriskās domas mērījumi uzrāda iedzīvotāju uzticēšanās līmeņa valsts un pašvaldību institūcijām pieaugumu pēc krituma 2018. gada februārī. Reģionos aug iedzīvotāju pašpalīdzības līmenis, norit aktīva kopienu attīstība.

⁹ Piedāvājam lasītājam savu vīziju par izmaiņām valsts dzīvē pēc mūsu ieteikto risinājumu īstenošanas.

Rūpes un gādība par bērniem un ģimenēm ir atzīta sabiedrības pamatvērtība, taču tā netiek pretstatīta citiem cilvēku attiecību modeļiem un individuālām izvēlēm. Latvija ir vieta, kurā bērnu radīšana ir tikai vecāku personiskas izvēles jautājums, jo radītā sociālā vide ir tāda, lai šis lēmums tiktu pieņemts droši, bez raizēm par ekonomiskām sekām un sociālo nodrošinājumu.

Latvijas valsts un tās cilvēki par savu ir pieņēmuši patiesību, ka, tikai mērķtiecīgi, gudri un dāsni investējot izglītībā, valstij ir iespēja nodrošināt augstu konkurētspēju un līdzsvarotu, ilgtspējīgu izaugsmi ilgtermiņā. Valsts iedzīvotāji izprot un apzinās, ka izglītība ir valsts un ekonomiskas izaugsmes pamats un neatraujami saistīta ar citām dzīves sfērām kā, piemēram, ar darbu, veselību, drošību.

Līdztekus vispārējai akadēmiskajai un profesionālajai izglītībai skolēniem tiek nodrošināta augstas kvalitātes neformālā izglītība, kas vērsta uz ilgtspējīga dzīvesveida apguvi: emocionālās inteliģences attīstīšanu, ekoloģisku domāšanu, izpratni par procesu un lietu savstarpējo saistību.

Uzņēmēji strādā saiknē ar profesionālās izglītības centriem, to audzēkņiem nodrošinot praksi un kompetenču pilnveidi reālās ražotnēs un laboratorijās. Šajos centros tiek piedāvāta arī kvalifikācijas maiņa cilvēkiem pusmūžā vai bez darba palikušajiem, kuru sākotnējās profesionālās prasmes vairs nav tirgū pieprasītas.

Darbs ir ne tikai līdzeklis ikdienas iztikas un ekonomisku resursu ieguvei, bet arī Latvijas iedzīvotāju pašrealizācijas veids, sociālo un pilsonisko saišu veidotājs un uzturētājs. Tiem, kas zaudējuši darbu, ir pieejams īss, koncentrēts un stimulējošs valsts atbalsts, kas motivē iedzīvotājus iespējami drīzāk atgriezties darba tirgū. Valsts atbalsts vērsts uz jaunu kompetenču un prasmju iegūšanu un attīstīšanu, kvalifikācijas maiņu vai celšanu.

Valsts rūpējas par uzņēmējdarbībai labvēlīgas vides uzturēšanu, investīciju piesaisti un efektīviem pasākumiem nodarbinātības stimulēšanai. Latvijas valdība apzinās, ka viens no pārliecinošākajiem mehānismiem, kā mazināt sociālo, reģionālo un iespēju nevienlīdzību, ir tiecība uz ekonomiku, kas nodrošina augstu kopējo nodarbinātības līmeni un ir pietiekami sarežģīta: balstīta uz augstās pievienotās vērtības preču un pakalpojumu eksportu. Tāpēc iekļaujošas, ilgtspējīgas un konkurētspējīgas ekonomikas attīstības pamatā likta viedu tehnoloģiju un augstās pievienotās vērtības sektoru izaugsme. Pakāpeniski augot ekonomikas sarežģītībai, mērķtiecīgi, pastāvīgi un savlaicīgi notiek darbinieku pārkvalifikācija, piemērojot darbinieku kompetences ilgtspējīgiem ekonomikas risinājumiem.

Latvija ir sasniegusi ES2020 izvirzīto mērķi – 2020. gadā nodarbināti 73% darbaspējīgo iedzīvotāju 20–64 gadu vecumā. Latvijas ekonomikas pamats ir efektīva, pārdomāta un koncentrēta resursu izmantošana, valstij atbildīgi īstenojot budžeta politiku. Tiek veicināts arvien lielāks eksporta īpatsvars iekšzemes kopproduktā. Mūsu vietējie resursi ir telekomunikācijas un IT risinājumi, izglītoti un radoši cilvēki, bioloģiski tīra lauksaimniecība, loģistika, tirdzniecības starpniecība, dizains, tūrisms. Latvijas eksports koncentrējas uz Eiropas Savienības, Ķīnas, Indijas un Latīņamerikas tirgiem. Komersanti ir mudināti regulāri pārvērtēt savu resursu izmantošanas efektivitāti un darba ražīgumu, un Latvija eksportē pārstrādātus produktus ar pieaugošu pievienoto vērtību. Apstrādes rūpniecība ir būtisks ekonomikas mugurkauls, un tās īpatsvars kopējā ekonomikas struktūrā pieaugs līdz 22 % no kopējās tautsaimniecības piensuma 2025. gadā.

Līdztekus arvien tiek pilnveidots nākotnes investoru pieprasījumam atbilstošs investēšanas piedāvājums, tādējādi pozicionējot visus Latvijas reģionus kā ilgtermiņā pievilcīgas investīciju teritorijas. Jaunajiem un esošajiem uzņēmējiem inovatīvos sektoros ir pieejami arī atbalsta instrumenti jaunu projektu realizācijai, kurus nodrošina valsts attīstības finanšu institūcijas Altum programmas ciešā sadarbībā ar privātā sektora partneriem. Altum atbalsta arī reģionālas un nacionālas nozīmes sociālās uzņēmējdarbības iniciatīvas. Valdība ir apstiprinājusi industriālo teritoriju plānojumu, kurās koncentrējas produktīva ražošana un pieprasīti pakalpojumi. Šajās teritorijās ir nodrošināta uzņēmējdarbībai un jo īpaši ražošanai nepieciešamā publiskā infrastruktūra, t. sk. kvalitatīvas visa veida attīrīšanas iekārtas, lai mazinātu vides piesārņojuma risku.

Latvijas fiskālā politika tiek īstenota, stingri ievērojot progresivitātes principu, un ar mērķi attīstīt apstrādes rūpniecību, piesaistīt nebanku ārvalstu investīcijas un būtiski celt Latvijas eksporta konkurētspēju. Tāpēc nodokļu slodze ir pārcelta no darbaspēka uz patēriņu, finanšu transakcijām un nekustamiem īpašumiem, īpaši ņemot vērā mazāk aizsargāto sabiedrības grupu intereses. VID efektīvi apkaro ēnu ekonomiku, tā iekšējā kultūra ir klientorientēta un labvēlīga: ir ieviesta obligātā gada ienākumu deklarācija, kuru ģenerē EDS, bet pārbauda un papildina klienti.

Finanšu norēķinu sistēma ir savienota ar VID sistēmu, garantējot caurspīdīgumu un neiespējamību izvairīties no nodokļu nemaksāšanas. Nodokļu nemaksāšana ir neizdevīga un pārāk riskanta, jo VID ir gan informācija, gan resursi apkarot nodokļu nemaksāšanu. Latvijas tiesu sistēma pilnībā atbalsta VID darbību, un atsevišķos gadījumos cilvēkus var apcietināt par nodokļu nemaksāšanu.

Sabiedrības veselības jomas galvenā prioritāte ir veselības veicināšanas un profilakses pasākumi, kas fokusējas uz veselīgu, ekoloģisku dzīvesveidu, kā arī alkoholisma, smēķēšanas un citu kaitīgu ieradumu mazināšanu. Iedzīvotāji ir labi informēti un izglītoti par dažādu faktoru ietekmi uz veselību, dzīves kvalitāti un mūža ilgumu. Tā rezultātā cilvēki pieņem izsvērtus un atbildīgus lēmumus par savu veselību. E-veselība ļauj ģimenes ārstam piekļūt interaktīvai speciālista konsultācijai, kas dod iespējas gan savlaicīgi diagnosticēt, gan ārstēt pacientus ne tikai reģionālajos centros, bet arī mazāk apdzīvotās teritorijās. Ir nodrošināta veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība iedzīvotājiem. Gadījumos, ja ir nepieciešama sarežģīta diagnostika un ārstēšana, tā tiek veikta kādā no reģionālajām vai nacionāla mēroga slimnīcām, kas ir aprīkotas ar jaunākajām tehnoloģijām un kurās ir koncentrēts augsta līmeņa medicīnas personāls.